

Oni polegli za Ojczyznę

Wybuchła w lutym 1919 i trwająca do października 1920 wojna polsko-bolszewicka nie ominęła Łomży i Ziemi Łomżyńskiej. Już w początkach jej trwania, na hasło „Bij bolszewika” w szeregi armii polskiej wstępowały liczne rzesze młodych mieszkańców Łomży i okolicy, uczniów miejscowego gimnazjum, harcerzy. Łomżyński 33. pułk piechoty (dwa bataliony) walczył od czerwca 1919 roku na wschodnich rubieżach Rzeczypospolitej. Najcięższe walki stoczył nad Dźwiną od 6 do 10 czerwca 1920. Wycofując się wraz z armią polską wspomniane dwa bataliony 33pułku piechoty, 14 sierpnia chwaleбно wyróżniają się poświęceniem i odwagą oraz bohaterstwem w „ bitwie warszawskiej”, w walkach pod Ossowem. Ochotnicy z Łomży i Ziemi Łomżyńskiej walczyli w szeregach innych formacji polskich, na wszystkich frontach wojny polsko-bolszewickiej.

Chwalebnym, łomżyńskim wątkiem wojny, jest obrona Łomży w dniach 28 lipca- 2 sierpnia 1920, podjęta przez batalion zapasowy 33 pułku piechoty pod dowództwem kapitana Stanisława Mariana Raganowicza. Nacierające na Warszawę oddziały armii bolszewickiej stoczyły szereg walk w rejonie Łomży. 27 lipca na linię rzeki Narew wyszły czołowe oddziały 4 Armii (sowieckiej Siergiejewa), które zajęły Stawiski i Jedwabne przygotowując się do natarcia na Łomżę.

W takiej sytuacji 28 lipca 1920 roku kpt. Raganowicz samodzielnie postanowił zorganizować obronę przejść przez rzekę Narew w rejonie Łomży. 28 lipca ok. godziny 20.00 batalion w sile 700 ludzi zajął forty w Piątnicy znajdujące się na północnym brzegu rzeki Narew. W następnych trzech dniach obrońcy Łomży otrzymali wsparcie z wycofujących się z frontu oddziałów: 101 Ochotniczego Pułku Piechoty, dwóch baterii artylerii polowej, plutonu czołgów, 23 Lidzkiego Pułku Strzelców (ok. 900 żołnierzy) oraz batalionu 157 Rezerwowego Pułku Piechoty.

Załoga Twierdzy Łomżyńskiej osiągnęła stan ok. 3 500 żołnierzy, 8 dział, 5 lekkich czołgów. W miarę napływu pododdziałów dowództwo od kpt. Raganowicza kolejno przejmowali: ppłk Andrzej Kopa, płk Władysław Obuch-Woszczałyński i gen. Bolesław Roja.

Atakujące wojska sowieckie były zwielokrotnione w stosunku do broniącej się załogi: w sile 2 Brygady, 12 Dywizji Strzelców i 3 Korpusu Kawalerii. Dowódca Frontu Zachodniego Tuchaczewski powyższą sytuację określił słowami: „...walki naszego głównego ugrupowania frontowego nad Narwią i Biebrzą zaciągnęły się w ogólnej sumie od 28 lipca do 1 sierpnia. Było to pierwsze nasze poważne zatrzymanie.”

Załoga broniących się fortów wspomagana była masowo przez ludność cywilną. Mieszkańcy Łomży opiekowali się rannymi i przygotowywali gorące posiłki. Młodzież angażowała się w roznoszenie rozkazów i meldunków. Rolnicy z okolicy przywozili do miasta żywność dla wojska.

Inicjatorem i organizatorem tej działalności, organizowania straży bezpieczeństwa, pomocy sanitarnej i aprowizacyjnej był Prezydent Łomży Władysław Świdorski, który mimo rozkazu ewakuacji, miasta nie opuścił. Dla utrzymania porządku w mieście utworzono Milicję Miejską, zorganizowano też pomoc sanitarną. Do południa 28 lipca na posterunkach stanęło 200 milicjantów i 120 sanitariuszy. W mieście panował ład i porządek.

Walki o Łomżę trwały 5 dni. Żąrzta obrona miasta była możliwa dzięki męstwu walczących żołnierzy oraz bohaterkiej postawie, samozaparciu, niezwyklej ofiarności obywatelskiej, poświęceniu i współdziałaniu mieszkańców miasta z walczącymi oddziałami wojska. 1 sierpnia 1920 r. w godzinach popołudniowych bolszewicy zdobywają Nowogród. Łomży grozi okrążenie od strony Nowogrodu, dlatego 2 sierpnia załoga opuszcza forty i Łomżę, a do miasta wkraczają Rosjanie. W pięciodniowych walkach straty obrońców wyniosły: 35 poległych oraz około 300 rannych.

Okupacja sowiecka Łomży trwała do 22 sierpnia 1920 roku, kiedy to miasto zostało wyzwolone przez 59 Wielkopolski Pułk Piechoty w Inowrocławia.

Walki o Łomżę były pierwszym poważnym zatrzymaniem maszerujących na Warszawę bolszewików. Na Ziemi Łomżyńskiej miały miejsce również inne bitwy i potyczki z bolszewikami. Oprócz wymienionej wyżej bitwy o Nowogród, poważną przeszkodę napotkali, m. in. pod Paprocią Wielką i Pęchratką.

Wycofujący się bolszewicy pozostawiali po sobie ofiary w ludziach- żołnierzach i ludności cywilnej. Najbardziej krwawe walki toczono były pod wsią Lemana (24 sierpnia 1920 r.), gdzie w bestialski sposób zamordowanych zostało przez kozaków ok. 45 szeregowych 49 pułku piechoty i co najmniej 7 mieszkańców Lemana oraz Kolnem (24- 25 sierpnia 1920 r.)

Przygotowana przez nas wystawa z okazji 100. Rocznicy bitwy warszawskiej „**Oni polegli za Ojczyznę**” poświęcona jest przede wszystkim żołnierzom poległym w latach 1919- 1920 w wojnie polsko – bolszewickiej, związanym bezpośrednio lub pośrednio z Ziemią Łomżyńską, ale także harcerzom, czasami ludności cywilnej, wszystkim poległym w tej wojny. Poprzez prezentowane akty zgonów, chcemy upamiętnić i przybliżyć te osoby. Polegli to przede wszystkim ludzie bardzo młodzi, którzy byli czyimiś synami, braćmi, kolegami, czasami ojcami i chociaż w większości nazwiska ich upamiętnione na okolicznościowych pomnikach, to nie mówią wiele o samych osobach. I dlatego chcielibyśmy, w miarę możliwości, uzupełnić tę lukę.

Wystawa została przygotowana w oparciu o akta zgonów z lat 1919-1922, przechowywane w zasobie Oddziału w Łomży Archiwum Państwowego w Białymstoku, które są doskonałym, a często niedocenianym źródłem informacji. Uzupełnienie stanowią wycinki z ówczesnej prasy oraz nieliczne fotografie miejsc pamięci. Prezentowane akty, oprócz Łomży, obejmują akta zgonów zapisane przez duchownych- urzędników stanu cywilnego w Grabowie, Grajewie, Kołakach Kościelnych, Lemanie, Miastkowie, Stawiskach, Szczepankowie, Szczuczynie, Śniadowie i Wysokiem Mazowieckiem. Układ akt sporządzony został w wymienionej wyżej kolejności, a w ramach miejscowości- według numeru aktu. Wystawa nie uwzględnia niestety wszystkich poległych, a tylko tych, których zgony zostały zapisane w dokumentach stanu cywilnego.

Danuta Bzura